

УДК 336.645.1

Наталя Євгенівна СКОРОБОГАТОВА

кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»,
e-mail: nskorobogatova@ukr.net

**ВИТРАТИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
НАУКОЄМНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ**

Скоробогатова, Н. Є. Витрати інноваційно-інвестиційної діяльності наукоємних підприємств України / Наталя Євгенівна Скоробогатова // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць; за ред. М. І. Зверькова (голов. ред.) та ін. (ISSN 2313-4569). – Одеса: Одеський національний економічний університет. – 2015. – Вип. 2. – № 57. – С. 162–168.

Анотація. У статті проаналізовано статистичні дані вітчизняних підприємств, що займалися розробкою та впровадженням інновацій протягом 2008–2013 років. Визначено тенденції розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності наукоємних підприємств України. Узагальнено основні перешкоди розвитку інноваційної діяльності підприємств на мікро- та макrorівнях, а також визначено особливості формування й управління витратами інноваційно-інвестиційної діяльності українських підприємств в сучасних умовах господарювання. Запропоновано заходи щодо підвищення ефективності та поширення інноваційної діяльності наукоємних підприємств України, які можливо вирішити лише на підставі комплексного підходу за участі як наукових, так і виробничих, банківських структур та законодавчих органів країни.

Ключові слова: інноваційно-інвестиційна діяльність; витрати; ефективність; ризик; макроекономічна нестабільність; міжнародна співпраця.

Наталья Евгеньевна СКОРОБОГАТОВА

кандидат экономических наук, доцент кафедры международной экономики, Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт»,
e-mail: nskorobogatova@ukr.net

**ЗАТРАТЫ ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
НАУКОЕМКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ**

Скоробогатова, Н. Е. Затраты инновационно-инвестиционной деятельности наукоемных предприятий Украины / Наталья Евгеньевна Скоробогатова // Вестник социально-экономических исследований: сб. науч. трудов; под ред. М. И. Зверькова (глав. ред.) и др. (ISSN 2313-4569). – Одесса: Одесский национальный экономический университет. – 2015. – Вып. 2. – № 57. – С. 162–168.

Аннотация. В статье проанализированы статистические данные отечественных предприятий, занимающихся разработкой и внедрением инноваций в течение 2008–2013 годов. Определены тенденции развития инновационно-инвестиционной деятельности наукоемных предприятий Украины. Обобщены основные проблемы развития инновационной деятельности предприятий на микро- и макроуровнях, а также определены особенности формирования и управления затратами инновационно-инвестиционной деятельности украинских предприятий в современных условиях хозяйствования. Предложены мероприятия по повышению эффективности и активизации инновационной деятельности наукоемных предприятий Украины, которые можно реализовать только на основе комплексного подхода при участии как научных, так и производственных, банковских структур и законодательных органов государства.

Ключевые слова: инновационно-инвестиционная деятельность; затраты; эффективность; риск; макроекономическая нестабильность; международное сотрудничество.

Natalia SKOROBOGATOVA

PhD in Economics, Associate Professor, Department of International Economics, National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute», e-mail: nskorobogatova@ukr.net

COSTS OF INNOVATION AND INVESTMENT ACTIVITY A HIGH-TECH ENTERPRISES OF UKRAINE

Skorobogatova, N. (2015), *Costs of innovation and investment activity a high-tech enterprises of Ukraine*. Ed.: M. Zveryakov (ed.-in-ch.) and others [Vytraty investytsiino-innovatsiinoi diialnosti naukomistkykh pidpriemstv Ukrainy; za red.: M. I. Zveriyakova (gol. red.) ta in.], *Socio-economic research bulletin (ISSN 2313-4569)*, Odessa National Economic University, Odessa, Issue 2, No. 57, pp. 162–168.

Abstract. The statistics of domestic companies engaged in the development and implementation of innovations for 2008–2013 years are analyzed. The trends in the development of innovation and knowledge-intensive investment activity of enterprises in Ukraine are identified. The main issues of innovative activity development of the enterprises at the micro and macro levels are summarized, and features of the formation and management costs of innovation and investment activity of the Ukrainian enterprises in the current economic conditions are identified. The measures to increase efficiency and foster innovation in high-tech enterprises of Ukraine, which can only be implemented in an integrated manner with the participation of both scientific and industrial, banking institutions and state legislatures, are proposed.

Keywords: innovation and investment activities; costs; effectiveness; risk; macroeconomic instability; international cooperation.

JEL classification: A130, D210

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному етапі економічного розвитку особливо гостро постає питання щодо активізації інноваційної діяльності виробничих підприємств, що сприятиме підвищенню рівня їх конкурентоспроможності та посиленню позицій на ринку. Найбільш залежними від інноваційного спрямування подальшого розвитку є наукоємні підприємства. Світові тенденції щодо інноваційного розвитку доволі складні, багатогранні та потребують значних вкладень як фінансових, так і трудових ресурсів. Враховуючи недостатність власних обігових коштів підприємств, відсутність банківського кредитування суб'єктів підприємницької діяльності та високий ступінь макроекономічної невизначеності особливо актуальною постає проблема визначення та підвищення рівня інноваційного потенціалу підприємства, що дозволить йому утриматись на ринку та забезпечить сталий розвиток у майбутньому. Водночас проблема ускладнюється поєднанням високого рівня витратності та ризику, пов'язаного з інноваційними інвестиціями.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Опрацювання літературних та нормативних джерел за обраною проблематикою свідчить про постійний інтерес до неї як науковців, так і практиків. Серед дослідників, що займалися питаннями інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств, доцільно виділити Й. Шумпетера, С. Хантінгтона, М. Туган-Барановського, М. Кондратьєва, А. Гальчинського, В. Гейця, О. Лапко, І. Лукінова, Л. Федулову [1, с.87–100], С. Степаненко, М. Якубовського, А. Анчишкіна, С. Глазьева, І. Дьяконова, Ю. Яковця та ін. Проте існуючі напрацювання за проблематикою інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств не враховують особливості сучасного високого ступеня ризику і невизначеності навколишнього середовища. Окрім того, постає проблема прогнозування динамічного розвитку та адаптації підприємства до постійно плинних процесів, які непередконтрольні як менеджерам підприємства, так і його власникам.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на численні публікації з питань інноваційно-інвестиційної діяльності підприємства, вважаємо, що проблема управління витратами цього напрямку діяльності підприємства залишається недостатньо глибоко вивченою. Зокрема, потребує удосконалення механізм прогнозування інноваційного розвитку підприємства з урахуванням максимізації його вартості в умовах макроекономічної невизначеності та нестабільності. Існуючі напрацювання не враховують останніх викликів зарубіжних контрагентів та прагнень вітчизняних виробників

зайняти відповідну нішу на зовнішньому ринку як ближнього, так і дальнього зарубіжжя.

Постановка завдання. Метою статті є визначення проблем, що перешкоджають ефективному інноваційному розвитку наукомістких підприємств та пошук шляхів їх вирішення з урахуванням світового досвіду та особливостей сучасних умов функціонування української економіки. Задля досягнення цієї мети автором було поставлено та вирішено такі завдання: проаналізовано тенденції інноваційного розвитку виробничих підприємств України; визначено проблеми, що заважають ефективному функціонуванню вітчизняних наукомістких підприємств; розроблено заходи щодо управління витратами аналізованих підприємств з метою підвищення ефективності їх діяльності завдяки поширенню інноваційного розвитку їх діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведений аналіз статистичних даних виробничих підприємств України свідчить про стрімке скорочення інноваційної активності, починаючи з 2003–2004 років (рис. 1), незважаючи на економічне зростання в країні. Збільшення питомої ваги підприємств, що впроваджували інновації, у загальній кількості вітчизняних підприємств має стрибкоподібний характер, проте обсяг впровадження інноваційних технологій та продукції скорочується. Зазначена тенденція дозволяє дійти висновку, що новостворені господарюючі суб'єкти не приділяють достатньої уваги інноваційному розвитку, формуванню інноваційного потенціалу задля довготривалого існування на ринку.

Рис. 1. Динаміка інноваційної активності підприємств України, 2000–2014 рр.
(розроблено автором за даними [2])

Як загальновідомо, інновації характеризуються високим технологічним рівнем, новими якісними характеристиками товару чи послуги порівняно з існуючими продуктами. Фінансування інноваційних проектів потребує доволі значних обсягів вкладень та має високий ступінь ризику, з яким не завжди погоджуються потенційні інвестори. Основним джерелом інвестицій в цьому напрямку виступають саме власні кошти підприємств (рис. 2), які не завжди можуть задовольнити необхідні потреби, особливо враховуючи сучасний економічний та політичний стан в країні.

Рис. 2. Джерела фінансування інноваційної діяльності вітчизняних підприємств, 2000–2014 рр. (розроблено автором за даними [2])

Основним показником ефективності нововведень виступає економічний ефект, який включає суму всіх кількісно та якісно виразних результатів впровадження інновації. Залежно від поставленої мети та кола вирішуваних завдань величину ефекту обчислюють на народногосподарському (загальний ефект за умов використання нововведень) та внутрішньогосподарському рівні (ефект, одержуваний окремо розробником, виробником і споживачем технічних новин або нововведень) [3, с.220]. Як показав аналіз статистичних даних аналізованих наукоємних підприємств України, які здійснюють діяльність в межах тієї ж самої галузі, найбільш високі показники мають ті з них, які своєчасно здійснили інвестиції у розробку з подальшим впровадженням нової технології (рис. 3).

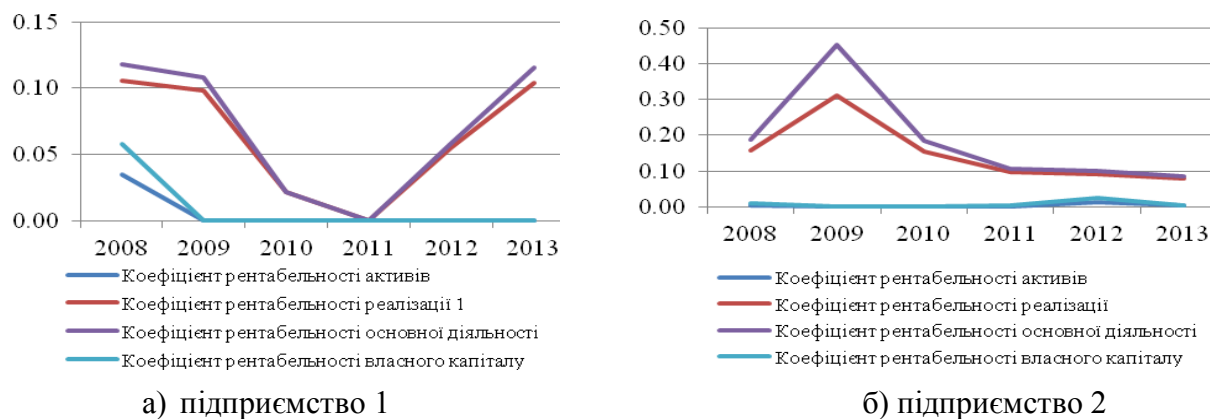

Рис. 3. Показники прибутковості аналізованих підприємств за 2008–2013 рр.

Протягом 2008–2013 років господарські засоби підприємства 2 суттєво скоротилися. На зазначену негативну тенденцію вплинула безліч факторів як зовнішнього, так і внутрішнього середовища. Серед внутрішніх факторів одним із визначальних є забезпеченість підприємства активами та якість їх використання. Зокрема, в аналізованому періоді питома вага активної частини основних засобів зростала до 2010 року, проте після цього почалося стрімке скорочення. Така тенденція є негативною в діяльності будь-якого виробничого підприємства. Особливо небезпечним це є для інноваційних підприємств, оскільки основні виробничі фонди є потенціалом подальшого розвитку підприємства.

Аналогічна тенденція спостерігалася і стосовно якості використання наявної виробничої бази підприємства – основні засоби підприємство активно оновлювало впродовж 2008–2010 років, після чого відбувся застій у забезпеченні оновлення виробничих засобів. Такий висновок підтверджує тенденція щодо зниження коефіцієнта придатності засобів при одночасному зростанні рівня їх зносу. Проте варто відзначити, що частка нематеріальних активів у загальній сумі активів підприємства 2 перевищує 2%, що у два рази більше, ніж середній рівень по Україні. Таким чином, власникам та керівництву підприємства небайдужий його подальший розвиток, вони вкладають достатньо коштів у розробку. Водночас неоднозначною є динаміка показників прибутковості підприємства за аналізований період. Зокрема, перевищення рівня рентабельності реалізації та основної діяльності над рівнем рентабельності активів та власного капіталу свідчить про нераціональний розподіл ресурсів підприємства на обслуговуючі та допоміжні підрозділи, що в цілому має негативний вплив на показники рентабельності підприємства 2.

Аналізуючи показники майнового стану підприємства 1, варто відзначити їх відносну сталість як протягом кризового, так і після кризового періоду та відсутність суттєвих коливань. Проте, нажаль, зазначені показники свідчать про відсутність позитивної динаміки розвитку підприємства. Зокрема, коефіцієнт зносу основних засобів протягом аналізованого періоду зріс на 28,5%, останніми роками відсутнє будь-яке оновлення матеріально-технічної бази. Реалізація обраної керівництвом підприємства політики призвела до суттєвого погіршення рівня його ліквідності та платоспроможності у 2012 р. Маючи запас міцності у 2009 р. підприємство не скористалось наявними перевагами, що у 2012 р. призвело до суттєвого погіршення показників ліквідності. Неможна не відзначити доволі низьку частку нематеріальних активів у загальній сумі активів підприємства 1 – менше 1%, що є неприпустимим для інноваційного підприємства. Таким чином, непродуманість політики управління підприємством та ігнорування необхідності його інноваційного розвитку призводить до втрати конкурентних переваг на ринку в обмін на отримання високих фінансових результатів у поточному періоді.

Інноваційна діяльність потребує значних інвестицій, пов'язаних з розвитком ресурсного, кадрового, інформаційного потенціалу тощо. Таким чином, формування фінансової основи для реалізації інновацій є найважливішим елементом інноваційної політики. Форми і методи залучення ресурсів зі звичних джерел не залишаються постійними через зміни політичної та економічної ситуації в країні. Водночас, наявність нових джерел та форм фінансування, що зарекомендували себе у світовій економіці, вимагає від господарюючих суб'єктів нових знань.

Окрім того, на ефективність інноваційно-інвестиційної діяльності будь-якого підприємства впливає безліч факторів зовнішнього середовища, які непадінні менеджерам останнього. Ідентифікація факторів впливу та їх виокремлення на різних рівнях дозволяють визначити ступінь керованості ними. Зокрема, фактори зовнішнього середовища, як правило, є непадінними менеджерам підприємства, їх можна лише прогнозувати та враховувати у майбутній діяльності підприємства. Проте фактори внутрішнього середовища управляються на рівні менеджерів тієї чи іншої ланки. Саме фактори внутрішнього середовища визначають ступінь витрат інноваційно-інвестиційної діяльності та залежать від ефективності управлінських рішень, у той час як негативний вплив факторів зовнішнього середовища по можливості має бути перестрахованим. Прийняття стратегічних рішень з боку власників та керівництва підприємства повинно базуватися на ґрунтовному аналізі факторів впливу, прогнозуючи можливі економічні наслідки від їх реалізації. Аналіз літературних джерел [4; 5, с.216–220; 6; 7, с.222–225; 8] та практичних даних господарюючих суб'єктів дозволив виділити основні проблеми, що існують у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності, а саме:

- макроекономічна нестабільність та невизначеність подальшого розвитку економічної, політичної, соціальної ситуації в країні та на міждержавному рівні;

- суттєве скорочення обсягу виробництва через зменшення ринків збуту продукції, як наслідок, дефіцит власних джерел інвестиційних ресурсів у підприємств;
- неефективна амортизаційна політика та високе податкове навантаження на господарюючих суб'єктів;
- практична відсутність механізму ефективного кредитування підприємств;
- відсутність методичного інструментарію, що враховує особливості обліку та управління витратами інноваційно-інвестиційної діяльності наукоємних підприємств;
- відсутність нормативно-правової бази у сфері ринку страхових послуг, пов'язаних з інвестуванням в інновації.

З метою поширення та підвищення ефективності інноваційно-інвестиційної діяльності вітчизняних наукоємних підприємств пропонуємо до реалізації такі заходи:

- підвищення рівня вмотивованості власників та менеджерів підприємств у запровадженні інновацій;
- орієнтація на власні джерела фінансування інноваційної діяльності та запровадження інструментарію страхування цього виду високо ризикованих інвестицій;
- реформування амортизаційної системи та податкової політики шляхом їх лібералізації, посилення інвестиційної спрямованості та впровадження прогресивних форм оновлення основного капіталу;
- активізація участі виробних та наукових структур в діяльності наукових парків, інкубаторів, тощо;
- прийняття участі науково-технічного персоналу вітчизняних підприємств у реалізації міжнародних інноваційних проєктів та залучення зарубіжного досвіду в реалізації інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств.

Вважаємо, що таким чином власники та управлінці наукоємних підприємств України своєчасно ідентифікуючи вищезазначені загрози та вживаючи відповідні запобіжні заходи, зможуть здійснювати свою діяльність відповідно до сучасних умов господарювання, чим підвищать ефективність та інвестиційну привабливість вітчизняної промисловості, виходячи на зовнішні ринки на правах рівноправного партнера.

Висновки і перспективи подальших розробок. На основі проведеного дослідження доведено, що протягом тривалого часу високоприбуткової діяльності вітчизняні підприємства спрямовували чисті прибутки на поточне споживання, недостатньо вживаючи необхідні заходи задля збільшення його інноваційно-інвестиційного потенціалу. Як наслідок, фінансові результати суттєво погіршились та подальша діяльність опинилася під загрозою, враховуючи високий ступінь макроекономічної нестабільності в країні.

Аналізуючи статистичну, нормативно-правову базу та практичні дані наукоємних підприємств України, виділено основні перешкоди для активізації їх інноваційно-інвестиційної діяльності, а саме: погіршення ринкової кон'юнктури та зменшення ринків збуту продукції; дефіцит власних обігових коштів та відсутність діючого механізму кредитування господарюючих суб'єктів; високе податкове навантаження на суб'єктів господарювання; недосконалість методичної бази, що враховує особливості формування та управління витратами інноваційно-інвестиційної діяльності наукоємних підприємств, тощо.

Запропоновано низку рекомендацій щодо підвищення ефективності інноваційно-інвестиційної діяльності вітчизняних наукоємних підприємств, зокрема: підвищення вмотивованості підприємців у запровадженні інновацій; орієнтація на власні джерела та запровадження необхідного інструментарію страхування; лібералізація податкової політики; активізація співпраці вітчизняних науковців із зарубіжними колегами в реалізації міжнародних інноваційних проєктів та залучення зарубіжного досвіду.

Література

1. Федулова Л. І. Концептуальна модель інноваційної стратегії України / Л. І. Федулова // *Економіка і прогнозування*. – 2012. – № 1. – С. 87–100.

2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Гесць В. М. Інноваційні перспективи України: монографія / В. М. Гесць. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
4. Богер О. В. Податкові стимули для інноваційної діяльності: втрачені можливості та перспективи [Електронний ресурс] / О. В. Богер // Ефективна економіка, 2015. – № 2. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3817>.
5. Бражко О. В. Режими управління інноваційно-інвестиційною діяльністю промислової корпорації / О. В. Бражко // Сталій розвиток економіки. – 2013. – № 1 (18). – С. 216–220.
6. Капильцова В. В. Проблеми активізації інноваційно-інвестиційної діяльності вітчизняних підприємств в сучасних умовах: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. «Альянс наук: вчений – вченому», 20 березня 2009 р. [Електронний ресурс] / В. В. Капильцова, А. О. Наторіна. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2009_03_18/ek3_kapilcova.php.
7. Олександренко І. В. Основні причини банкрутства підприємств / І. В. Олександренко, Л. І. Іщук // Економічний форум. – 2015. – № 2. – С. 222–225.
8. Податковий кодекс України: Закон, Кодекс № 2755-VI від 02.12.2010 р. (Редакція станом на 13.08.2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

References

1. Fedulova, L. I. (2012), «Conceptual model of innovation strategy of Ukraine» [Kontseptualna model innovatsiinoi strategii Ukrainy], *Economics and Forecasting*, No. 1, pp. 87–100 (ukr)
2. Official website of the State Statistics Service of Ukraine [Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy], available at: www.ukrstat.gov.ua (ukr)
3. Geiets, V. M. (2006), *Innovative prospects of Ukraine: monograph* [Innovatsiini perspektyvy Ukrainy: monohrafiia], Konstanta, Kharkiv, 272 p. (ukr)
4. Boger, O. V. (2015), «Tax incentives for innovation: missed opportunities and prospects» [Podatkovi stymuly dlia innovatsiinoi diialnosti: vtracheni mozhlyvosti ta perspektyvy], *Efficient economy*, No. 2, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3817> (ukr)
5. Brazhko, O. V. (2013), «Modes of innovation and investment activity of Industrial Corporation» [Rezhym upravlinnia innovatsiino-investytsiinoiu diialnistiu promyslovoi korporatsii], *Sustainable economic development*, No. 1 (18), pp. 216–220 (ukr)
6. Kapytsova, V., Natorina, A. (2009), «Problems of enhancing innovation and investment activities of domestic enterprises in modern conditions» [Problemy aktyvizatsii innovatsiino-investytsiinoi diialnosti vitchyznianskykh pidryemstv v suchasnykh umovakh], *Materials of 5th International scientific-practical conference «Alliance sciences: scientist to scientist»*, available at: http://www.confcontact.com/2009_03_18/ek3_kapilcova.php (ukr)
7. Oleksandrenko, I., Ishchuk, L. (2015), «The main causes of bankruptcy of enterprises» [Osnovni prychyny bankrutstva pidpriemstv], *Economic Forum*, No. 2, pp. 222–225 (ukr)
8. Tax Code of Ukraine: Legal Act of Ukraine, No. 2755-VI, 02.12.2010 [Podatkovyi Kodeks Ukrainy: Zakon, Kodeks No. 2755-VI, 02.12.2010], available at: <http://zakon.rada.gov.ua> (ukr)